

Barn i Nors Havreland

Niels Peter Gravesen

N. P. Gravesen var praktiserende læge i Sdr. Kongerslev fra 1908 til 1949. Mens han endnu var læge, påbegyndte han en selvbiografi, men på grund af svigtende helbred fik han ikke fuldført opgaven. Han døde den 13. september 1954. Vi har fået lov til at bringe den del af selvbiografien, der vedrører opvæksten i Thy. Der er kun foretaget ganske få ændringer, bl.a. indsat overskrifter - desuden skrev Gravesen „fa'r" og „mo'r" for at markere dialektudtalen, men det er udeladt her.

Jeg er født den 18. Septbr. 1881 i Nors Havreland, udtales paa Egnen som Noos Havlan (altsaa med langt o). Hvoraf Navnet Noos kommer, ved jeg ikke; men „e Havlan" er en Udmark til Byen, hvor der formodentlig har været dyrket væsentlig Havre i gamle Dage. Det ligger paa det sydlige Affald af Højdedraget „Venbjerg", paa hvis Nordside Byen Noos ligger i bunden af en gammel Bugt fra Vesterhavet. En Rest derfra er Noos Sø, der engang har gaaet helt ind til Byen. Noos ligger en Mil Nord for Thisted, ca. ½ Fjerdingvej vest for Landevejen fra Thisted til Hanstholm.

Dér i Noos Havlan havde mine Forældre et Husmandssted paa 10 Tdr. Bygsædeland á 10.000 Alen², d.v.s. ca. 7 Tdr. efter det uden for Thy gældende Maal, altsaa ikke noget stort Sted. Ejendommen er selvfølgelig engang udstykket fra en Gaard nede i Byen. Et Stykke Jord lige syd for mit Hjem dreves endnu i min Barndom som „Havlan" til en Gaard i Noos By. Dets Areal var ca. 4 gange saa stort som vor Mark, hvad jo kunne tyde paa, at Gaardenes Havlan (Udmark) har været ret store. Der var enkelte andre Gaarde, som endnu ikke havde solgt deres Havlan fra - hvilket for Resten ogsaa var Tilfældet for Hillerslevs og Kjeldstrups Vedkommende.

Jordens Bonitet var vel middel; jeg tænker, at der vel var ½ Td. Hartkorn. Kreaturholdet var som Regel to Køer og undertiden en Kalv eller to. Havde vi en gang imellem tre Køer, var vi overordentlig stolte, navnlig da vi Børn. Endvidere som Regel en Gris, maaske undertiden to - og endelig ca. 10 Høns. Faar mindes jeg ikke, vi havde. Og dog - vi havde en Uldsaks, hvilket kunne tyde paa, at mine Forældre engang har holdt Faar. Det var jo ikke nogen stor besætning, og da Køernes Ydelser ikke var som nu, men langt ringere, gav det jo ikke stor Indtægt. Far var da ogsaa henvist til at gaa paa Dagleje en del af Tiden, i Høst- og Højbjergningstid, i Tørvetiden o.s.v. Om Vinteren som Tærskemand - for 35-50 øre + Kosten!!! Ja, det var egentlig en haarrejsende Betaling, naar man tænker paa, at et Pund Rugbrød kostede 7-8 øre, og at vi - naar vi alle var hjemme om Vinteren - kunde spise ca. 12 Pund Rugbrød pr. dag. Om Sommeren var Daglønnen 1,00-1,50 Kr., og var det en meget streng Dag f. Eks. om Høsten, kunde den stige til 5 Mark = 1.65 Kr. I de senere Aar, mens vi boede paa Landet, var min Far Tækkemand. Daglønnen husker jeg ikke, men den har vel nok været en 10-25 øre højere end for almindelig Landarbejde.

En Industri, vi i Halvfemserne drev, var Snoning af Simer d.v.s. Reb af Rughalm - brugtes til Tækning og til at binde Kornet til Tonege med om Høsten. Thi inden det blev kørt hjem, blev Negene bundet sammen to og to til „Tonnige" d.v.s. Tonege, velsagtens fordi man ikke stolede paa den første Binding med Vister fra selve Kornet. Jeg har som Dreng snoet mange, mange Favne Simer. Disse blev solgt dels paa Egnen og dels til Købmanden i Thisted. Prisen var vistnok 45-50 øre for 100 Favne. Man kunde sagtens sno 100 Favne pr. Dag.

Egnen var dengang meget konservativ, men sidst i Firserne og i begyndelsen af Halvfemserne begyndte Andelsbevægelsen dog at komme ind. Der blev bygget Andelsmejeri i Hillerslev og Brugsforening i Thisted, beregnet for store Omraader.

Ja, Indtægten fra saadan en Bedrift var lille, og jeg undres lidt paa nu, hvordan vi fik Føde og Klæder. Men vi Børn var velnærede og savnede ikke noget; vi fik Brød og Kartoffler nok, lidt Mælkemad, en lille smule Flæsk - ja og hvad behøvede vi saa andet? Men jeg tvivler ikke paa, at Far og Mor tidt har været bekymret for, hvordan de skulde skaffe Føden til Flokken - 7 ialt, hvoraf 6 Dreng; der havde været 10, men de tre var døde som smaa. Dog var vi aldrig hjemme saa mange paa een gang, da der er en Aldersforskel paa 19 Aar mellem den ældste og den yngste.

Tiderne var imidlertid daarlige for Landbruget, dér sidst i Firserne og i Halvfemserne, hvorfor det kneb mere og mere for Far og Mor med at holde den gaaende. I 1898 om Foraaret solgte de Ejendommen og flyttede til Thisted, hvor Far saa begyndte som Arbejdsmand - i sit 46. Aar. Men da var jeg kommet hjemmefra. Mit Barndomshjem er derfor „Hytten" i Noos Havlan; der levede jeg min lykkelige Barndomstid. Ejendommen blev solgt, Huset revet ned. Det eneste Minde, der er om det, er en Hyld, som stod ved det nordøstre Hjørne af Huset. Det kan endnu stikke mig i Hjertet, at jeg ikke engang har et Billede af det gamle Hjem. Thi, hvor man end kommer hen i Verden, og hvorledes man end har det, saa er det dog det Sted, man har følt sig aller mest lykkelig - i Barndommens sorgløse Dage.

Men hvem var da mine forældre? Min far hed Lars Jespersen Gravesen, maaske egentlig ogsaa Kilsgaard. I Kirkebogen i Landsarkivet i Viborg staar kun Gravesen; men da han var død og skulde begraves, oplyste Præsten, at han i dennes Kirkebog kaldtes Lars Jespersen Gravesen Kilsgaard; og dette er maaske hans rigtige Navn, men det har han selv aldrig vidst, og vi Børn er kun døbt Gravesen - og holder selvfølgelig stadig fast derved.

Far var født 8.8. 1852 i Kilsgaard i Kjeldstrup i Hillerslev Sogn, som Søn af Gaardejer Graves Thomsen og hustru Karen Marie Bunch fra Enggaarden i samme by. Kilsgaard har været i Familiens Besiddelse - som Selveje og Fæste - i mindst 200 Aar, ikke fra Far til Søn o.s.v., men skiftende: Far til Søn til Datter o.s.v.

Mor var født 9.5.1852 i Hillerslev Havreland, udtales „Helsle eller Helleste Havlan" som datter af Husmand Peder Pedersen Bjerregaard og Hustru Karen Margrethe

Pedersen. Hendes Far døde meget tidligt. Mor kom derfor i Hjemmet hos Grd. Peder Jensby i Hillerslev, da hun var et Par Aar. Peder Jensby var af Familien, hvorledes husker jeg ikke.

Far og Mor var Næst-Næstsøskendebørn, men forøvrigt krydser deres Stamtavler hinanden een Gang til længere tilbage - idet Far langt tilbage ogsaa var af Bjerregaard-Familien. Til denne Familie hørte forøvrigt ogsaa afdøde Statsminister Niels Neergaard, idet hans Fars Mor hed Johanne Bjerregaard og var fra Nors, hvor Bjerregaardene boede - dels i Nors og dels i Hinding i Nors Sogn. Morfar var grenet fra længere tilbage, den gren af slægten var kommet til Hillerslev Sogn. Alle mine Forfædre og - mødre har været Bønder, Gaardejere og Husmænd, Selvejere og Fæstere, et Par Stykker har ejet flere Gaarde, én ejede en Ryttergaard i Hornum.

Sådan så et husmandssted i Nors ud i N. P. Gravesens barndom. Her er det Lækjærvej 27.

Gravesen-Navnet stammer fra Vesløs, hvorfra Gravesen Nielsen udvandrede til Hillerslev i Begyndelsen af 17-Hundrede. Iøvrigt har Slægterne boet i Nors-Tved Sogn, Hillerslev S., Hjørdemaal S. og Sennels og Skinnerup Sogne. Vi kan føre nogle af Stamtræerne tilbage til Slutningen af 16-Hundrederne. Blandt Slægtsnavnene findes: Bjerregaard, Bunch, Hare eller Haar, Vestergaard, Overgaard, Smed, Bojsen og altsaa Gravesen og Kilsgaard; maaske er der flere, det er ikke let at udrede, da der allerede i ottende Led er 256, man skal have rede paa - og det er langt fra lykkedes endnu.

Far og Mor har sikkert kendt hinanden som Børn, ialtfald som unge Mennesker. Mor kom til at tjene i Kilsgaard, hvor hun og den 3. ældste Søn altsaa gik hen og forelskede sig i hinanden. Efter et gammelt Fotografi at dømme har Mor været en smuk Pige, saa man kan godt forstaa, at Far fik et godt øje til hende. De blev gift 24. 2.1876 i en Alder af 23 Aar.

Om det var „til Maade“, at Gaardmandssønnen giftede sig med Tjenestepigen, ved jeg ikke; jeg har aldrig hørt noget desangaaende. Ialffald fik han en klog, dygtig og god Kone.

Far fik i arv 4000 kr. - ifølge den Tids Forhold vel ikke saa lille en Sum - herfor købtes og betaltes saa nævnte lille Ejendom i Noos Havlan. Huset havde da allerede staaet i en Del Aar. Far og Mor byggede et Aar „Bindinger“ til, ellers gjordes der vist ingen Forandringer. Lejligheden var ikke stor, d.v.s. der var fire Værelser, men de to - „Storstuen“, der kun brugtes til at have Dragkiste o. lign. staaende i, samt „Nørkammeret“, „e Narkamme“, fordi det laa ud til Nord. Tilsammen havde de samme Størrelse som Dagligstue og Sovekammer - disse to Stuer var adskilt fra de andre ved „Gangen“, Forstuen og Spisekammeret, der laa i Fortsættelse af „Gangen“. Stuernes Højde har vel været knap 3 Alen. Sovekammeret, der tillige var

Opholdsstue, har nok maalt 5 x 5 Alen. For at komme derind skulde man passere Dagligstuen, der vel havde en lignende Størrelse.

Der var kun Kakkellov i Sovekammeret. Her stod i den ene Side to faste Senge - Fars og Mors Seng, vel 3 Alen lang, og saa Børnenes Seng, vel 2 Alen lang. Der kunde godt ligge 3-4 Børn i en saadan Seng, to i hver Ende; man vænnede sig til ikke at sparke hinanden alt for meget. Det mindste Barn laa i Vuggen eller hos Forældrene. Da Flokken blev lovlig stor og individerne for lange - vi var store og velvoksne allesammen, de fleste af os naaede Gardermaalet som voksne - da blev der lavet en Kanapé, der stod under Vinduerne, vinkelret paa Sengene. Det er et uhyre praktisk Møbel, der bruges som Bænk om Dagen og som Seng om Natten. Deri kunde ialtfald ligge to af de store Børn. Jeg mener, at jeg kan huske, at der i mine første Barndomsaar var Gardiner for de to Senge. Endvidere var der i Stuen et lille Bord, en Skammel og et Par Træstole. Ja, det var hele Møblementet. Dog maa jeg ikke glemme Klokkeren. Det var i de første Aar et gammelt, ottekantet Skibsur. Det blev imidlertid saa aparte, at det kun vilde gaa, naar det laa paa Sengen - saa faldt Hjulene vel bedst sammen! Det blev derfor endelig afskediget, og vi fik en anden lille Klokke med Perpendikkel. Den eksisterer endnu.

Endvidere var der en Petroleumslampe, der hang over Bordet. Det var en lille Lampe med 10 Liniers-Brænder og som Skærm en Plade af Metal. Endvidere brugtes der Tællepraase til at gaa i Køkkenet o.s.v. med.

I Dagligstuen var der fast Bænk langs Kort- og Langsiden, foran den et Langbord og foran det igen en lang Skammel. Væggene var i begge Stuer hvidkalkede, ingen Gardiner for Vinduerne. I Vinduerne ingen Blomster, før jeg var kommet paa Realskole. Jeg kom da hjem med et Skud af en „Evighedsblomst“, som blev plantet i en Blikdaase og trivedes udmærket. Vi fik da Blod paa Tanden - Mor og jeg - og siden kom der mange Blomster i Vinduerne. Endvidere fandtes et lille Køkken med Bageovn, et lille Bryggers med Gruekedel.

Ja, efter Nutidsforhold synes et saadant Hjem maaske nok fattigt og trist; men saadan var Husmandshjem den Gang, og vi henlevede et lykkeligt Barndomsliv i den gamle Hytte. Hvor var det hyggeligt, naar om Vinteren f. Eks der blev „hylllet for Vinduerne“, Lampen tændt og for Resten som Reglen flyttet lidt nærmere til Kakkellovnen, tillige med Bord, Stole og Bænke. Saa sparede der jo paa Varmen. Den eneste Aften, Mor var betænkelig ved at flytte Lampen, var Nytaarsaften. Thi der var en gammel Regel, der sagde, at hvis man flyttede Lampen Nytaarsaften, vilde det volde Ulykke. Naa, hun gjorde det alligevel. Hun var en klog og oplyst Kone, der ikke troede paa Trolde, Nisser, Varsler og Spaadomme - og dog sad der alligevel inderst inde en lille Rest af Overtroen tilbage - Hvad der jo forøvrigt gør i nogle Mennesker endnu. Der skal nok gaa et Slægtled endnu, inden Overtroen helt forsvinder - ja, og saa alligevel? Den Slags sidder dybt i Sindet.

Ja, saadan en Aften var hyggelig! Mor syede, lappede gammelt Tøj, strikkede eller stoppede Strømper, spandt maaske - der er altid nok for en Husmandskone at lave om Aftenen. De smaa Børn var selvfølgelig lagt i Seng, men vi større Børn læste Lektier til Skolen - skønt det kom vi

nu nemt over, men Mor sikrede sig altid, at vi kunde dem! - læste „Ugens Nyheder”, som var kommet til Gang.

Om Dagen var der jo ogsaa nok at tage sig til baade med at hjælpe Mor i Huset, med at passe Køerne, luge Roer osv. osv. Foruden jo Skolegangen. Men desuden fik vi baade Tid og Lov til at lege med hinanden. Legetøj havde vi ikke noget af, men naar Fantasien tages til Hjælp, kan man ved Hjælp af Sten bygge Huse og Gaarde, besætte dem med Køer og Heste, der skal ud paa Græs, fodres, vandes o.s.v. En Bold til Langbold kunde vi selv lave, ligesom en Slynge til at slynge Sten langt bort med.

Far var Morgenmand, var altid meget tidligt oppe om Morgen og vilde derfor gerne - efter en Dags tid haardt Arbejde - have sig en lille Lur om Aftenen paa „Sofaen”, d.v.s. paa Sengen, da en Genstand som en Sofa selvfølgelig ikke fandtes i Huset. Mor vilde gerne sidde lidt længere om Aftenen og saa maaske ligge en halv Times tid længere om Morgen. Om Aftenen var der selvfølgelig ogsaa mest Ro for hende til at sidde med Sy- og Strikketøj o.s.v. Symaskine fandtes ikke, alt syedes i Haanden. Ja, hvor maa Mor egentlig have haft meget at bestille - Madlavning, Rengøring, Pasning af Børnene, Vask, Bagning, Brygning, Lapning af Tøj, Stopning af Strømper, Strikning af samme foruden, at hun saa af og til om Sommeren jo maatte hjælpe til ude i Marken. En Husmandskone havde i de Tider sin Timeseddel godt besat!!

Søskende

I dette Hjem fandtes i Aarenes Løb 10 Børn, hvoraf de 3 døde som ganske smaa, medens de 7 lever endnu. Jeg skal nævne dem alle.

- 1: Graves Thomsen Gravesen, f. 19/12-1877. Tjente som Dreng og Karl i en halv Snes Aar, gav sig derefter til at læse til „Degn” og har siden 1902 været Lærer, først i Hjerm og derefter siden 1914 Enelære i Ørding vestre Skole paa Mors. Tog sin Afsked fra 1. Septbr. i Aar.
- 2: Karl Martin Gravesen, f. 19/7-1879. Tjente ligeledes i en del Aar som Dreng og Karl, kom derefter i Smedelære og har nu i mange Aar boet som Smedemester i Thisted.
- 3: Mig selv, altsaa f. 18/9-1881.
- 4: Kristen Bunch Gravesen, f. 4/3-1884. Tjente som Dreng indtil Konfirmationsalderen. Derefter i Købmandslære og har nu i mange Aar haft dels en Købmandsforretning og dels en Foderstofforretning i Holsted St.
- 5: Karoline Kristine Gravesen, f. 18/3-1887. Blev i Hjemmet for at hjælpe Mor, senere fordi hun som ung Pige var lettere angrebet af Lungtuberculose. Var paa Sanatorie og kom sig godt, men blev fremdeles i Hjemmet. Hun har i mange Aar været Husbestyrerinde for min Broder, Smeden i Thisted. Sammen med dem boede mine Forældre, dog døde Far allerede i 1924 - ude paa Landet i Skovsted, hvor min Bror i nogle faa Aar havde en Landejendom. Mor døde i 1932 i Thisted. Nu bor min Søster og Bror altsaa

sammen, og vi andre betragter jo stadig deres Hjem som „vort Hjem”.

- 6: Frederik Nikolaj Gravesen, f. 7/2-1891. Gik i Skole i Thisted, hvortil mine Forældre var flyttet i 1898. Efter Konfirmationen i Købmandslære i Thisted. Senere paa Handelsskole i Aalborg, og efter en fin Handelseksamen blev han straks ansat i det da eksisterende „Sibiriske Kompagni”. Rejste til Sibirien vistnok i 1912 og arbejdede for Kompagniet i 20 Aar, indtil det gik i Stykker i Begyndelsen af Trediverne. Han havde efterhaanden opnaaet en god Stilling, sidst i Harbin, men blev jo saa sat paa Gaden ved Likvidationen eller Fallitten. Han kom hjem og har nu en lille Grossistforretning i Nykøbing Mors. - Men det er jo ikke den Storhandel, han efterhaanden var vænnet til. Han er gift med en Russerinde.
- 7: Theodor Johan Gravesen, f. 3/10-1896. Efter Konfirmationen i Karetmagerlære og bor nu i Thisted som Karetmager med Værksted i egen Ejendom, hvor hans Kone tillige driver en større Systue.

Det ses, at ingen af os er endt som Landarbejder, Husmand eller lignende, saaledes som Far begyndte - og det kan vi takke vor gode Forældre for. Navnlig Mor sagde altid: „I skal se at faa noget lært, for alt andet kan tages fra Jer, men det I har lært, det I har i Hovedet, er der ingen, der kan tage fra Jer.” Det er jo ogsaa sandt og vist, og det har vi rettet os efter, og vore Forældre har ogsaa gjort, hvad de kunde, for at det skulde gaa saaledes.

Skolen

Men tilbage til det gamle Hjem i Noos Havlan. - Foruden at være i Hjemmet gik vi ogsaa i Skole. Denne laa et par hundrede Meter vest for vort Hjem, saa vi havde ikke langt til Skole. Vi kom altid tidlig i Skole, i 6 Aars Alderen. Men før vi kom i Skole, holdt Mor paa, at vi skulde have lært at kende Bogstaverne, stave og eventuelt læse saa smaat. Vi fik derfor en ABC i god Tid, og Mor var vor første Lærer eller Lærerinde, og det var hun flink til. Selvfølgelig fik vi ogsaa en Tavle og Griffel og lærte Tallene, baade at kende dem og skrive dem.

Jeg formoder, at jeg kom i Skole om Foraaret 1888, da jeg var 6½ Aar gl., maaske i Efteraaret 1887, det husker jeg ikke saa nøje. Jeg tror næsten det sidste, for jeg mener, jeg gik i Skole, da vi begyndte at skrive Aarstallet med 3 Ottetaller, det syntes man var saa morsomt og interessant.

Skolen kaldtes for Nors Biskole, og jeg tror ikke, at den var ret gammel. I tidligere Tider maa Børnene have gaaet den lange Vej ned til Skolen i Nors By ca. 2 km længere borte.

Skolestuen - der var kun een - var et Rum paa ca. 10 Alen i kvadrat, nogenlunde højt til Loftet efter den Tids Forhold. 3 Fag Vinduer ud til hver Side, ingen i Gavlen. Foran Gavlvæggen troned Katedret. I den anden Ende af Rummet stod Kakkelovnen, som ikke kunde varme ret meget, saa det tidt var koldt om Vinteren. Paa hver sin Side af den en Dør - dels ud til Forgangen. dels ind til Degns Lejlighed, der bestod af et Køkken og to smaa Stuer.

Skolebordene var Skraaborde, der stod fastgjort op til Ydervæggene hele Stuer rundt, undtagen langs

Kakkelovnsvæggen, og saa der hvor Katedret stod. Foran Bordet stod Bænke eller Rygstød. Naar vi skulde skrive eller regne, vendte vi altsaa mod Lyset, havde Ryggen ind mod Stuen. Under alle andre Fag vendte vi Ryggen til Lyset og Ansigterne ind mod Skolestuen, som altsaa ellers var tom.

Paa Væggen bag Katedret var „den sorte Tavle”. I Geografitimerne blev Kortene hængt op her. Gulvet var strøet med Sand.

- Ja, det var Udstyret. Skolen var delt i to Klasser, „den bette Klas” og „den stue Klas”. I den lille Klasse gik man, indtil man var 9-10 Aar - efter Dygtigheden, derefter rykkede man op i den store Klasse. Det havde en stor Betydning at faa et Barn rykket op inden altfor længe; thi saa snart det rykkede op, kunde det komme ud at tjene om Sommeren, da det saa kun skulde gaa i Skole ½ Dag om Ugen. Var det Gaardmandsbørn, kunde de have mere Gavn af dem hjemme paa Gaarden til at passe Kreaturer. Om Sommeren gik den lille Klasse i Skole 5 Dage om Ugen, men om Vinteren kun 2 Dage; saa gik den store Klasse nemlig 4 Dage om Ugen. Den halve Dag om Sommeren begyndte kl. 7 om Morgen og strakte sig til kl. 12 eller maaske 11 ¾.

Det var sikkert en slem søvnløs Forsamling at arbejde med, idet de fleste havde været oppe fra kl. 4-5 for at flytte Ungkreaturer og Faar, trække Køerne ud, naar de var malkede, gøre rent i Stalden osv., inden der kunde blive tale om at gaa i Skole. Naa, vi fik vel nogle af Kundskaberne fra Vintertiden frisket op, saa den halve Dag om ugen var vel bedre end ingenting. Jeg vil antage, at der har været 30-35 Børn i hver Klasse, vel noget skiftende.

Fagene var: Bibelhistorie, Katekismus, Salmevers, Skrivning, Læsning med Grammatik, Regning og Hovedregning, lille og store Tabel, Danmarkshistorie, Geografi (hele Jorden). Og vi lærte udmærket i den Skole; selvfølgelig blev vi ikke lige dygtige allesammen, dertil var Klasserne for uensartede baade med Hensyn til Evner og Alder. Tidt maatte de ældre og de bedst udrustede hjælpe Læreren med at tage sig af de yngre og de mindre godt begavede, navnlig f. Eks. i Regning. Vi skulde heller ikke som i mange af Nutidens Skoler følges ad, men de dygtigere fik Lov til at gaa videre. Jeg kom da igennem Chr. Hansen: Regnebog alle tre Dele.

Jeg havde heldigvis 2 dygtige unge Lærere, en tredje var kun Vikar ½ aar, mens Lærer Jensen var indkaldt til Militærtjeneste. Han var ikke meget værd undtagen til at uddele Prygl; dertil havde han særlige raffinerede Metoder; men lad ham fare ud i Ubemærketheden.

Min første Lærer var omtalte Lærer Jensen, en ung Mand som blev forflyttet til et større Embede efter 2-3 Aars forløb. Lønningen var ogsaa ussel - 60 kr. maanedlig plus Husly og Brændsel. Derefter fik jeg som Lærer en ung Mand R. Rasmussen - en Mand som jeg staar i uhyre stor Taknemligheds Gæld til. Jeg skal senere omtale ham nærmere.

Jeg rykkede op i den store Klasse, da jeg var 9 Aar gl. Det maa have været om Efteraaret i 1890; thi om Vinteren sad vi tre Brødre - Graves, Karl og jeg - efter alder som Nr. 1, 2 og 3 i Klassen. Da Graves gik ud af Skolen, rykkede Karl op som Nr. 1 og senere jeg. - Der var ingen, der i Skolen kunde konkurrere med „Lars Gravesens Dreng”.

Pligter

Normalt skulde jeg saa have været ude at tjene Sommeren 91, men blev hjemme baade dette og det følgende Aar. Mine Forældre havde nemlig haardt Brug for mig til at hjælpe dem - dels som Barnepige, dels som Hjælp i Huset for mor, dels til at gaa i Marken, i Mosen osv.

For at grave Tørv har jeg mange Gange tidligt om Morgen vandret sammen med Far 4-5-6 km - efter Mosens Beliggenhed - arbejdet om Dagen og derefter spadseret tilbage om Aftenen. Cyclen kendtes ikke dengang. Det var maaske nok lidt anstrængende, men føltes jo som en dejlig Afveksling i det mere ensformige Liv hjemme. Det var som Regel ordnet saaledes, at vi gravede Tørvene, passede dem, indtil de var stakkede, og derefter deltes halvt med Ejeren af Mosen.

Naar vi skulde have dem hentet hjem, skete det med Køerne som Trækraft - som saadan brugtes de til alt Arbejde, Hest kendtes ikke. Der var enkelte af Husmændene der paa Egnen, som begyndte at holde Hest, ellers var det almindeligt med Køer eller paa lidt større Ejendomme Stude, eventuelt en Ko og en Stud. Køerne blev altsaa spændt for Vognen, og paa meget varme Sommerdage skete det meget tidlig om Morgen, undertiden Kl. 2-3, for at vi kunde naa at komme hjem, inden Bremserne blev alt for slemme; saa kunde vi nemlig ikke styre Køerne. Dengang var der ikke noget, der hed at udrydde Oksebremselarver, saa Kreaturerne maatte ind i Stald tidligt paa Formiddagen, for at de ikke skulde „bisse” - af Skræk for Bremserne.

Men det føltes ogsaa som en Oplevelse at blive vækket saa tidlig om Morgen, komme i Tøjet og af Sted ud at køre i det dejlige Sommervejr. Undertiden hentede vi saa ogsaa et Læs til om Aftenen. - Var Vejret ikke særlig varmt, kunde vi godt køre om Dagen.

Ud at tjene

Sommeren 91 og 92 var jeg saaledes hjemme, men 93 og 94 var jeg ude at tjene fra Maj til Novbr. Jeg var en „Dreng” d.v.s. Hyrdedreng i Lille Skaarupgaard, som kun var halvt saa stor som den tidligere havde været, idet den var delt mellem en Søn og en Datter; sidstnævnte, der var gift med Grd. Peter Lorenzen, havde den gamle Gaard, og det var der, jeg tjente. Hvor mange Tdr. Land, der hørte til Gaarden, ved jeg ikke. Den var ikke saa stor. Der var dels Mark, dels Kær, men tillige et stort Stykke Hede-Klitbakker, idet Gaardens Mark stødte med et Hjørne op til Klitpartiet syd og vest for Nors Sø. Besætningen var 2 Heste, 3 Køer og 4-5 Ungkreaturer, nogle Faar og Grise.

Nors set fra sydøst omkring 1910.

Lønningen var for hele Sommeren efter Datidens Forhold: 10 og 12 Kr. + et Par Træsko, formodentlig rigelig beslaaede. Træsko sled man nu ikke meget paa om Sommeren. Dem smed man som Regel for at komme hurtigere af sted og løb barfodet i sine „fødderløse Huese”,

d.v.s. det der kaldtes Stunthoser paa mange Egne, d.v.s. Strømper som Fodsaalen er klippet af, saa at nederste Kant bagtil kun naar til lige ovenfor Hælen og derfra gaar langs Ydersiden af Fodryggen. Kanten forstærkes med et smalt 1-1/2 cm bredt Baand af Klæde, som syes fast ovenpaa langs Randen. I Spidsen anbringes en Strop, som sættes omkring 2. Taa. Under Foden paa Tværs lige foran Hælen anbringes en Rem af lignende Bredde, men helst af Læder. Meningen med den er selvfølgelig, at den skal hindre Strømpen i at glide op. Saaledes udrustet slider man ikke meget paa Strømperne; vi gik aldrig barbenede, som Børnene nu gør. Min Bror Karl havde tjent der de to foregaaende Somre, saa han maa jo have gjort Familien Ære, siden jeg blev hans Efterfølger.

Hvad bestilte saadan en Knægt saa? Jo, han kunde skam udrette meget. Op om Morgenens Kl. 4½-5 (tidlig paa Sommeren og om Efteraaret noget senere), ud med Tøjrekøllen for at flytte Ungkreaturene, der stod ude om Natten, derefter ud i omtalte „Bakker” for at flytte Faarene, der for det meste stod tøjrede derude. Derefter hjem for at trække Køerne ud, der nu imidlertid var blevet malkede.

Ja, Tøjrekøllen blev ordentlig svinget; det var ikke nok at kunde banke paa Tøjrepælen som med en Hammer, nej, det var jo meget flottere, og der var ogsaa mere „Drøvt” i Køllen, naar man svingede den rundt i en Cirkel - og saa alligevel traf præcist - det skulle der øvelse til. Herligt var det, hvis Ekkoet fra Slagene engang imellem kunde kastes tilbage fra Bakkerne eller andetsteds; det frydede Drengens øre og styrkede hans Selvbevidsthed. Ja man kan endnu paa sine ældre Dage længes efter saadan en Tur Marken rundt en stille, lun Sommermorgen med Dugdraaberne perlende i Græsset og Lærken syngende over ens Hovede; maaske flyver en Flok Agerhøns forskrækket op, maaske finder man om Foraaret en Fuglerede i Græsset - der er meget en saadan Dreng oplever under sin Morgentur - og for Resten da ogsaa senere paa Dagen.

Naar Køerne var ude, skulle man ind for selv at have noget at spise. Det var som Regel Mælkegrød eller ogsaa Rugbrødstærninger og varm Mælk, bagefter en Mellemmad af Rug- eller Sigtebrød. Det var en god og nærende Kost.

Derefter skulle Stalden gøres ren, Gødningen køres ud paa Møddingen, Grisene fodres, Vand hentes op af Brønden til Kreaturerne - „slaas Vand op” som der hed - o.s.v. og ind imellem skulde Kreaturerne flyttes 1-2 Gange. Var det meget varmt, maatte de hentes hjem Kl. 8-9, var Vejret køligt, kunde de staa ude til noget senere paa Formiddagen, alt under Hensyntagen til Bremserne. Var Hestene ikke paa Arbejde, skulde de ogsaa passes, flyttes og vandes, hvad der gav Anledning til Rideture. Kl. 9 vankede der „Formiddagsmellemmad”. Blev man tørstig, kunde man altid gaa ind for at drikke øl af „Kovsen”, der altid stod paa Bordet, eller ogsaa kunde man drikke Vand ude. Faarene skulde ogsaa flyttes inden Middag og igen om Aftenen; derimod var det meget sjældent, de fik Vand.

Blev man færdig med Arbejdet med Kreaturerne i god tid inden Middagen, var der altid et eller andet Arbejde, man kunde sættes til - i Roer, Kartoffler o.s.v. Kl. 12 vankede der Middagsmad, god solid Bondekost, Vælling, Grød, Grønkaal, gule Ærter, Kartoffler, stegt Flæsk, sjældnere Kød. Derefter Middagsøvn til Kl. 14, og saa

begyndte Arbejdet atter og varede ved til ved 17-tiden, da der vankede Eftermiddagsmellemmad; Nadveren - Grød, Brød, Mælk - fik man ved 21-Tiden.

Om Eftermiddagen skulde Kreaturerne jo paa Græs igen, flyttes; Heste og Faar ligesaa. Ja, Arbejde var der nok af. Som regel kunde man være færdig ved 21-Tiden, men i Høsttiden o.lign. skulde der hjælpes til i Mark og Lade, og Kreaturerne derefter passes, saa kunde Klokken godt blive 22, maaske lidt mere, inden „e Dræng” kunde tænke paa at gaa til Ro.

En lang Arbejdsdag? Ja, det var det vel, man tænkte aldrig paa, at det kunde være anderledes. Manden og Konen og Pigen arbejdede ligesaa længe, og Folkene var flinke; det var sjældent, der vankede Skænd, og Prygl har jeg aldrig faaet. Det kan godt være, at der var Hyrdedrenge, som ikke havde det saa godt; men der er ogsaa forskel paa Drengene, nogle er tvære, dovne, upaalidelige, og de kan ikke forlange at blive behandlet saa godt som bedre Udgifter af Racen.

En Dag om Ugen skulde man i Skole, men det har jeg allerede fortalt om. Med nogle Ugers Mellemrum vankede der en halv Fridag, Søndag Eftermiddag, og da var man jo glad for at kunne komme hjem for at se til „dem derhjemme”. Der kunde ogsaa være Anledning for Mor til at faa Tøjet set efter, thi ren Skjorte skulde ogsaa til engang imellem, selv om det ikke behøvede at være hver Uge.

Jeg mindes med Glæde mine 2 Somre som „Tjennestdræng”.

Paa Realskole

Jeg vender tilbage til Skolen!! Min sidste Lærer var som omtalt en ung Seminarist, R. Rasmussen, der kom til Noos Havlan efter, at han et Aarstid havde været Vikar i et andet Embede. Han var en aldeles udmærket Lærer. Han stammede fra Hammel Egnen - Sall, tror jeg - havde taget Præliminæreksamen i Hammel og derefter været paa Seminarium i Silkeborg - saavidt jeg mindes.

Realskolen i Thisted, hvor N. P. Gravesen startede sin skolegang i 1895. Få år senere blev skolen forsynet med en ekstra etage

Han var en fortrinlig og interesseret Lærer. I de almindelige Fag: Religion, Læsning med Grammatik, Skrivning, Regning, Geografi, Danmarkshistorie lærte vi mindst lige saa meget og lige saa godt som Børnene i samme alder gør i et Gymnasium, det har jeg atter og atter lagt Mærke til, naar jeg har haft Lejlighed til at

undersøge Forholdene baade for mine egne Børns og andres Vedkommende. Selvfølgelig ved jeg nok, at ikke alle Børn kom lige vidt, men det gør de heller ikke i et Gymnasium, og der er hele Klassen dog paa samme Alderstrin, mens de Klasser, som Lærer Rasmussen arbejdede med, f.eks. var i alderen 9-14 Aar eller 6, 7-10 Aar. Men han var ualmindelig dygtig til at sætte Arbejdet i gang, til at organisere det, saa alle fik lært noget, og de flinke og flittige fik lært meget. Jeg maa bemærke, at Terperiet var afskaffet. Vi skulde helst fortælle „med vore egne Ord”; vi skulde forstaa, hvad vi læste og lærte.

I Løbet af Sommeren og Efteraaret 94 havde han talt med mine Forældre om, at jeg burde sættes til Bogen, f. Eks. gaa paa Realskole i Thisted. Naar jeg saa havde taget

Præliminæreksamen, kunde jeg eventuelt faa Ansættelse ved Jernbanevæsnet. Han kendte én, der nu fik 1500 Kr. om Aaret; det var en vældig Sum efter mine Forældres og vel iøvrigt ogsaa Rasmussens Begreber - vi maa huske paa, at han selv kun fik 720 Kr. om Aaret plus Bolig og Brændsel.

Han tilbød at læse med mig om Vinteren, saaledes at jeg kunde optages i næstøverste Klasse. Jeg selv var jo svært villig til at læse videre. Resultatet af Forhandlingerne blev da, at jeg skulde begynde at gaa til Forberedelse, saa snart jeg kom hjem fra min Plads d. 1. Novbr. Rasmussen ordnede alt det praktiske med Hensyn til Bøger; hvad han selv havde, fik jeg vel til Laans, og Resten blev købt antikvarisk - billigst muligt altsammen.

Vinteren 94-95 og det følgende Foraar gik jeg saa til Forberedelse hos Lærer R., foruden at jeg passede min almindelige Skolegang. Det var væsentlig Matematik, Fysik, Verdenshistorie, Zoologi og Botanik, Engelsk og Tysk, jeg lærte ekstra, de andre Fag var jeg godt inde i fra Skolen.

Jeg antager, at det var i Begyndelsen af Juli Maaned 95, jeg var inde i Thisted paa Realskolen til Optagelsesprøve. Den bestod jeg med Glans og kom ind i 5. Klasse, næstsidste.

Det blev bestemt, at jeg i Sommerferien skulde læse Fransk hos en Løjtnant Hansen, der boede i Thisted, for at jeg kunde faa alle 3 Sprog med. Fransk havde Rasmussen ikke læst til sin Præliminæreksamen. Der gik jeg saa ud nogle Dage om Ugen, men noget større Indtryk har denne Undervisning ikke efterladt paa mig.

15. August oprandt saa den store Dag, da jeg holdt mit Indtog paa Thisted Realskole i 5. klasse, foreløbig som Nummer sidst. Hvordan var nu det økonomiske ordnet? Skolepengene var 8 Kr. om Maaneden, som Far betalte det første Aar; det kneb sikkert af og til at faa dem fra; der var jo ikke mange Penge dengang. Det andet Aar havde jeg Friplads.

Ellers blev det ordnet saaledes, at jeg kom til at bo hos „noget Familie”, hvor jeg fik Husly og Middagsmad. Resten af Maden sørgede vi selv for paa den Maade, at jeg hjemmefra medbragte Sigtebrød, Smør eller Margarine, Ost, Pølse; Rugbrød købte jeg i Byen. Jeg spadserede hjem hver Lørdag Eftermiddag, naar Skolen var forbi - ca. 7 km; saa kunde jeg hjælpe til i Marken Resten af Dagen og ligesaa om Søndagen, hvis der var Brug derfor - og det var der som Regel, ialtfald om Formiddagen.

Søndag Aften eller undertiden Mandag Morgen vandrede jeg saa tilbage til Thisted, forsynet med Madvarer til Ugen og en lille Skilling i Lommen til Rugbrød og andre Nødvendighedsartikler. Jeg tror, Far og Mor kom igennem de to Skoleaar uden at gøre Gæld af Betydning - selv om der ogsaa skulde noget til Klæder og Fodtøj, Skolesager o.s.v. Udgifterne til Fornøjelser var lig Nul; men naar jeg havde mine Bøger, savnede jeg heller ikke andre Fornøjelser. Min sidste Værtinde var Enke efter en Maler, der havde læst meget og havde efterladt en hel Del Bøger paa Loftet, og dem søgte jeg selvfølgelig tidt til.

I Skolen gik det mig godt. I Løbet af 2-3 Kvartaler avancerede jeg fra Fuks til Duks og holdt denne Plads Resten af Tiden undtagen et enkelt Kvartal, da Nr. 2 kom op foran mig, men det var ogsaa kun det Kvartal, det lykkedes for ham.

Skolens bestyrer hed Børresen - en midaldrende, hidsig Herre, der en hel Del af Tiden røg paa sin lange Pibe. Han var lærer i Fransk og Tysk i min Klasse. Hvilken Uddannelse han havde, ved jeg ikke, men vi lærte meget godt det, vi skulde lære, men intet derudover. Han var gift med en fransk Dame, og hans Steddatter, Mimi B., gik i Klasse sammen med mig. Hun var selvfølgelig perfekt i Fransk og brugtes meget til at læse op for os for Udtalens og Tonefaldets skyld - udmærket.

Lærer i Engelsk var Hr. Stricker - en meget ringe Lærer. Han havde vistnok været Løjtnant og havde - saa vidt man forstod - været paa en Rejse i Himalaya-Egnene. Undervisningen interesserede ham sikkert meget lidt, men var jo hans Levebrød. I Dansk og Historie havde vi som Lærer en ældre cand. theol. Herr. Winde - en tør, meget konservativ Herre, der næsten ikke kunde faa sin Mund til tale om Byens store Søn, J. P. Jacobsen.

I Geografi og Naturhistorie var Hr. Hansen Lærer, Seminarist, en dygtig og interessant Lærer. Han fik senere Embede som Kommunelærer paa Fyn. Lærer i Fysik og Matematik samt Gymnastik var cand. phil. Christensen - ligeledes en dygtig Lærer. Han vedblev at være Lærer ved Skolen indtil sin Død.

Ja, saaledes gik Tiden saa fra August 1895 til Juli 1897, da jeg fik min Præliminæreksamen med Udmærkelse.

Imidlertid havde Lærer Rasmussen lagt endnu større Planer med Hensyn til min Fremtid. Nu vilde han have mig paa Latinskole. Hvordan skulde det lade sig gøre? Mine Forældre kunde ikke ofre mere paa mig - det var umuligt. Jo, for det første vilde han have mig i Viborg Skole, for der var flest Legater at faa. Dernæst ville han have mig „sat paa Aktier”, d.v.s. han skrev en Liste, hvorpaa Folk kunde tegne sig for 10-25 Kr., en enkelt 50 Kr. Den blev saa baaret rundt i Sognet, og der tegnes ialt ca. 750 Kr. - Det skulde ialtfald være nok til det første Aar. Jeg var selvfølgelig villig, som den Læsehest jeg altid har været. Jeg blev indmeldt og skulde aflægge Prøve ved Skoleaarets Begyndelse i August Maaned.

Rasmussen var paa Ferie i sin Hjemegn, men vilde møde paa Viborg Station for at tage sig af mig. Tidlig om Morgnen fulgte Far mig til Stationen i Thisted, jeg kom i Toget og drog ud i Verden. Maaske noget beklemmt; thi det var første Gang, jeg skulde ud at rejse med Toget. Hidtil havde jeg kun været nogle faa Kilometer borte fra mit Hjem - saa det var jo en Oplevelse!

Paa Stationen i Viborg stod min Skytsengel, Lærer R. - Vi var saa paa Latinskolen til Prøve. Den gik udmærket; jeg blev optaget i 5. Klasse - næstældste - og skulde saa samtidig læse Latin hos Adjunkt Olsen, for at jeg kunde tage Eksamen deri til næste Aar.

Vi fik lejet et Værelse hos Agent Rosenlund i Dumpen; der skulde jeg tillige have Middagsmad, altsammen for 25 Kr. mdl. Den øvrige Mad skulde jeg selv sørge for ligesom i Thisted. Bøger blev købt saa vidt muligt antikvarisk, og saa var jeg rede til at tage fat paa Livet som Latinskoleelev.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1999, side 75-86).